

POLIITTISET PILAPIIRROKSET

arjen historian kuvasto

KARLSSON

Karlssonin Tarja ja Mara, HS 21.4.

Poliittinen pilapiirros on huumoriviestintää, jossa se, mitä halutaan sanoa, jätetään sanomatta. Vitsi ei naurata, jos se selitetään, koska silloin huumoriin kuuluva vastaanottajan oivalluksen ilo jää kokematta. Toimivassa pilapiirroksessa ei kerrota, mikä on hauskaa ja minkä vuoksi. Kuvan lukija luo sen osan piirroksesta omassa päässään.

Kun piirtäjä laittaa kuvassaan Martti Ahtisaaren ja Tarja Halosen seisomaan tukalan jännittyneinä linja-autopysäkillä ja parahtamaan "voi ei...nysse tulee", on melko todennäköistä, että ulkomaalainen ei ymmärtäisi kuvan merkitystä. Eikä sitä ymmärtäisi myöskään sellainen suomalainen, joka ei tunnista kuvan hahmoja eikä tunne ajankohdan poliittista keskustelua. Lukijalla täytyy olla omassa mielessään valmiina se tieto, jolla tällaisen kuvan merkitys tuotetaan.

Tässä mielessä huumori on aina sisäpiirihuumoria. Sitä ymmärtävät vain ne, joilla on tarvittava yhteinen tietämys. Sisäpiiri voi olla hyvin laaja, esimerkiksi läntinen maailma tai oma maa - tai paljon pienempi - työpaikka, perhe, kaksi ystävästä. Vitsi toimii vain siinä piirissä, jossa on tarvittavat "taustatiedot".

Ahtisaarta ja Halosta kuvaavan piirroksen poliittisen merkityksen taustaksi täytyy tietää, että molemmat olivat kuvan syntyhetkellä SDP:n mahdollisia presidentinvaalien esivaaliehdokkaita. Presidentti Ahtisaari ei ollut suosittu sanomaan, aikooko hän asettua ehdokkaaksi, eikä ulkoministeri Tarja Halonen ollut myöskään vielä antanut lupaustaan. Esivaali lähestyi, ja molemmilta odotettiin päivittäin selkeää vastausta.

Kuvan merkityksen viimeistelyyn tarvitaan myös arkista kansantietoa. Vitsin mukaan tamperelaiset tuntuvat sanovan linja-autojaan nysseiksi, koska auton saapuessa he omalla murteellaan tokaisevat "nysse tulee". Tämä viittaa sekä linja-autoon että sen tulemiseen nyt. Halosen ja Ahtisaaren pitäisi siis nopeasti päättää, nousevatko he mukaan esivaalipysäkillä, kun auto on jo tulossa, mutta ratkaisu tuntuu olevan ylivoimaisen vaikea molemmille.

Kun näin pitkälle on pärjännyt tiedoiltaan, ei kuitenkaan vielä ole ratkaissut, mikä kuvassa huvittaa. Sitä ei myöskään "sanota", vaan sekin jää lukijan arvioitavaksi. Tietenkin jo ilmestymällä pilapiirroksessa kuva tavallaan viestii, että se, mitä tässä kerrotaan, on naurettavaa. Myös piirrosta johdattaa lukijan tulkitsemaan, että on kyse huumorista. Pohjimmaltaan naurettavuus kuitenkin perustuu piirtäjän ja lukijan yhteiseen käsitykseen siitä, miten ihmisten pitäisi toimia ja ajatella. Jos tästä ihanteesta poiketaan, se on naurettavaa. Yleisen käsityksen mukaan ihmisen pitäisi pystyä tekemään päätökset ajoissa ja ilmoittamaan niistä selkeästi varsinkin näin tärkeissä, koko maata koskevissa asioissa. Kuva siis kritisoi näiden kahden hahmon epäröintiä ja päättämättömyyttä.

Kuvan takana on maailmankuva

Samalla kun pilapiirros nojautuu tulkintansa yhteisiin tietoihin ja merkityksiin, se myös tallentaa kuvastoonsa niitä ja tekee ne epäsuorasti näkyviksi. Näin piirroksiin tulee kirjatuksi paitsi poliittisten tapahtumien myös arjen ajattelun historiaa. Se on vaikeammin luettavaa kuin perinteinen historia, jossa asiat kuvataan sanallisesti niin kuin niiden katsotaan tapahtuneen, jättämättä paljonkaan lukijan omien tietojen varassa rakennettavaksi.

Toisaalta pilapiirroksella samalla tallentavat sellaista historiaa, mitä sanallisesti on vaikea kuvata ja jota ei yleensä kirjata minnekään. Huumorin pohjana olevat ajatukset siitä, miten asioiden pitäisi olla, ovat ihmisten arkiajattelua, jonka erittelyä tieteesä usein kutsutaan mentaaliteettien tutkimukseksi.

Huumorin taustatietona ei ole arkiajattelu sen koko rikkaudessa ja monimuotoisuudessa vaan ikään kuin liioitteleva ja pelkistävä karikatyyri kansanomaisesta maailmankuvasta ja arvomaailmasta. Se koostuu stereotyypeiksi luotuneista käsityksistä, jotka koskevat sitä, kuinka asioiden ajatellaan olevan tai mitä niistä yleistään ajatellaan. Ja kun asiat eivät ole ihanteellisella tolalla, sitä arvostellaan esittämällä sen naurettavuus.

Pilapiirroksen ymmärtäminen on kuvan ja lukijan vuorovaikutusta. Lukijan on tun-

Jotta pilapiirroksen voi ymmärtää, on tunnettava ajan kuva. Monelle nykyteille ETYK ja Lech Walesan johtama Solidaarisuus-järjestö ovat kaukaisia kuvia menneisyydestä, jos sitäkään. Karl Suomalainen, HS 12.11.80

nettava kuvan taustalla olevaa ajattelu-maailmaa, mutta samoin toisin päin.

Kun piirros tiedetään pilakuvaksi, on myös mahdollista jäljittää sen taustalla olevaa ajatusmaailmaa itse kuvan perusteella. Yksinkertaisimmillaan siihen tapaan - tämä esimerkki kuulostaa tosin jo liian yksinkertaiselta - että (Ahtisaari-Halonen-kuvan perusteella) selkeiden ratkaisujen tekeminen ajoissa on oikeaa toimintaa.

Tällaiset yksittäisten piirrosten perusteella kirjattavat käsitykset kuulostavat kovin yksinkertaisilta totuuksilta, mutta sellaiselta myös sanoiksi puettu itsestään selvä arkinen maailmankuvamme kuulostaisi. Laajan pilapiirroksuvaston kautta välittyvä kokonaisuus on kuitenkin jo järjestelmällisemmän tuntuinen, vaikka yksittäisten piirrosten taustalla olevat ajatukset vaikuttaisivat triviaaleilta.

Karin ja Ilmarin maailmankuvat

Pilapiirtäjä Kari Suomalaisen piirrosten avulla voi jäljittää sellaisen suomalaisen arvomaailman, johon kuuluvat muun muassa työn ja velvollisuudenkorostaminen sekä "oma apu paras apu -ajattelu". Karin vahvistamiin arvoihin kuuluvat myös vakaus ja kuuliaisuus sekä oikeus henkilökohtaiseen ja kansalliseen itsekyyteen. Vanhempien kunnioitus on myös niiden taustalla oleva ihanne. Nuorten pitäisi uskoa, että vanhemmat ovat oikeassa, koska heidän ymmärryksensä on kehittynyt elämäkokemuksen kautta. Poliittikan ihanteisiin kuuluvat oikea tiedonsaanti, poliitikkojen luotettavuus, päätöksissä toteutettava laajapohjaisuus, riippumattomuus painostusryhmistä ja vierasta

HS 12.11.80

- Muistakaa, että sitten kun kerromme tukevamme yhteisiä ETYK-pyrkimyksiä, emme käytä sanaa solidaarisuus.

valtioista sekä vapaus valita ja vaihtodot, joita pitää olla tarjolla.

Demokratian toteutuminen edellyttää Karin piirrosten perusteella myös kansalaisen omaa valvutuneisuutta ja aktiivisuutta - ettei hän vaalitulaisuudessa esimerkiksi pitäisi haitarinoittajaa sinä olennaisimpana asiana.

Myös Karin kuvastossa yksittäisten piirrosten tallentamat käsitykset vaikuttavat yksinkertaisilta itsestäänselvyyksiltä, koska ne kukin ilmentävät tiettyä ajatustapaa vain yhdeltä pieneltä osalta. Arkiajattelun kokonaisuus muotoutuu vasta kymmenien, satojen, tuhansien kuvien perusteella. Ilmestymisajankohtana nämä piirrosten vahvistamat ja taustana olevat ajatukset ihanteista ja siitä, miten asioiden pitäisi olla, vaikuttavat ehkä niin itsestään selviltä, ettei luulisi niillä olevan mitään historiallista merkitystä - aivan kuin ne olisivat ihmisestä ja ajasta riippumattomia asioita.

Tavallisen arkiajattelun piirteet tulevat arvoonsa ja näkyviinkin oikeastaan

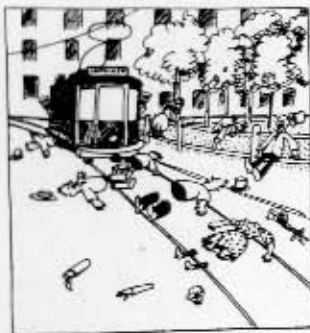
vasta, kun niitä verrataan eri aikakausien arvo- ja ajatusmaailmoihin tai esimerkiksi kokonaan erilaiseen maailmankatsomukseen.

Suomalaisista pilapiirtäjistä esimerkiksi Kansan Uutisten Ilmarin piirrosten taustalla on ollut erilainen itsestäänselvyyksien ja maailmankuvan painotusten järjestelmä kuin Karin piirroksissa. 1950-luvulla Ilmarin kuvat perustuvat ajatteluun, jossa asevarustelusta pidättäytyminen, idänkauppaan pitäytyminen, ei-taloudelliset arvot, kansallinen ja kansainvälinen taloudellinen ja muu solidaarisuus olivat arvokkaita asioita.

Molempien, niin Karin kuin Ilmarin, ilmentämissä arvomaailmoissa rehellinen työ ja ponnistelu on arvokasta, huvittelu ja turhaan rahaa nielevä viihde-elämä arvotonta. Tämän perusteella kumpikin kritisoi esimerkiksi nuorisokulttuuria, jossa työ ja elämäntyydytys ei ole etusijalla. Lättähatut, Elvis ja muut "turhuudet" ovat molemmissa arvostelun kohteina. Kummankin kuvissa muu kuin rokkimusiikki on arvokasta, mutta kritiikki jakaantuu siten eri tavalla, että Karilla arvokasta on klassinen musiikki, Ilmarilla linnunlaulu tai työn äänet.

seuraavalla sivulla ->

Totuus paljastaa ankarat kasvonsa. Terho, HS 3.6.

Jotkin pilakuvat kestävät ajan hammas- ta, sattuneesta syystä. Tuulispää-lehti n. v. 1911.

>Elämäntapa ja pinnalla olevat asiat

Piirroksissa tallessa oleva arkielämä ei ole pelkästään ajattelu- ja arvomaailmaa vaan myös aivan konkreettista elämisen kuvausta. Mitä piirrosten ihmiset tekevät, miten he pukutuvat, millainen on heidän elinympäristönsä?

Jos vielä verrataan Karin ja Ilmarin piirroksia, ne tallettavat tässäkin suhteessa erilaista elämää. Karin vappuku- vissa kuljetaan hiprakassa vappukävellyllä Havis Amandan tienoilla, ylioppilaslakki päässä. Niissä kaupunkilaiset elävät keskiluokkaista herrasväen elämää. Ilmarin piirroksissa käydään vappumarssilla – niiden näkökulma ja kansalaiset tulevat työväenluokasta.

Molempien kuvastoissa on esillä isohko pala suomalaisten ihmisten elämäntapaa. Arkielämän kuva jäisi perin vaillinaiseksi, jos ei olisi ollut näitä molempia piirtäjiä – ja tietysti vielä muitakin, jotka ovat täydentäneet tätä kokonaisuutta omilla kuvastoillaan.

Piirtäjän tyylistä riippuu se, miten rikas elämisen historiikki hänen kuvissaan on tallessa. Pilapiirros on tyyppisesti pelkistetty kuvaus jostakin. Silti se ei välttämättä ole pelkistetty niin, etteikö siinä näkyisi myös ihmisten ympäristö ja elämisen toiminnot – nekin ehkä pelkistettyinä. Mutta jos kuva toisella tavalla on puristettu minimiin, niin että siinä on vain ihmishahmot eikä muuta, se ei toimi kovin monitasoisena kuvastona.

Silti näissäkin kuvissa on paljon jopkapäiväistä historiaa – esimerkiksi sen kaltaista kuin alun esimerkkipiirroksessa, jossa Tarja Halonen parahtaa "nysse tulee". Huumorin perusidea on yhdistää kaksi toisiinsa kuulumatonta asiaa. Usein toinen näistä, se jonka avulla ku-

van merkitystä rakennetaan, otetaan juuri ajankohtaisista, ilmassa olevista asioista, sanonnoista, tapahtumista. Nämä ovat sitä epävirallista tietoa, jota ei löydy mistään myöhemmin järjestelmällisesti kirjattuna.

Se, että jokin asia – vaikkapa euroviisut, avaruuslento tai televisio-ohjelmasta peräisin oleva sanonta – on otettu pilapiirroksen elementiksi, jo kertoo, että se on kulttuurissa sillä hetkellä pinnalla ja hyvin tunnettu. Muuten se ei toimisi merkityksen tuottajana. Tämä tietenkin edellyttää, että piirtäjä tuntee lukijoidensa maailman, tietää mikä siellä milloinkin on niin tuttua, että sille voi rakentaa merkityksensä.

Pilapiirroksille on tyyppillistä myös vertauskuvien käyttö. Tätäkin kautta niihin on tallennettuna julkaisuajankohdan yhteistä kansankulttuuria. Aku Ankan tai Kalevalan hahmojen käyttäminen kertoo mikä on ollut kaikille tuttua. Neuvostoliiton kuvaaminen votkapulolla taas paljastaa yhden yleisistä naapurimaata koskevista käsityksistä.

Jakkupukuinen naisministeri

"Nysse-piirroksessa" on myös monenlaista muutakin nyssen ja henkilö- hahmojen lisäksi. Sen mukaan naisministeri pukeutuu jakkupukuun. Siitä näkee myös yhdenlaisen miehen pukeutumismallin vuodelta 1999. Tämä tuntuu jul-

kaisuajankohtana yhtä vähän historialta kuin muovikassien kerääminen museoon – mutta sitä molemmat kuitenkin ovat.

Presidentti Martti Ahtisaaren puku on esimerkiksi erilainen kuin vaikka Venäjän tsaarin aikanaan käyttämä, vaikka vuosia ei sentään niin kovin paljon ole näiden päämiesten välillä. Linja-auton odottaminen pysäkillä on myös tämän ajan kulttuuriin kuuluva ilmiö, pari sataa vuotta sitten se ei suinkaan ollut osa tavallista arkielämää.

Tietynlainen tälle ajalle tyyppinen bussipysäkin malli on myös tallessa tässä kuvassa. Pysäkit ovat olleet erilaisia, ja tolppaan kiinnitetty aikataulu on erityisesti kaupunkibusseihin liittyvä ilmiö.

Pilapiirroksista ajatellaan helposti yksinkertaisesti, että siinä nauretaan jollekin ja siinä se. Mutta jos mietitään muuta kuin piirroksen aivan päiväkohtaista merkitystä, on se, mille nauretaan, miltei sivuseikka. Tällöin piirroksista tulee aikansa henkisesti ja fyysisesti todellisuutta kuvaava kertomus, palanen arjen historiaa, jonka kokonaisuus on kuvattuna tuhansien ja taas tuhansien piirrosten kuvastossa. ■

Kirjoittaja on yht. tri, joka teki väitöskirjansa ("Karin suomalainen") Karin pilapiirroksista ja valmistelelee tällä hetkellä tutkimusta poliittisista pilapiirroksista.

Naispuoliset virkallijat rautatiellä.

„Naisliitto Unioni on rautatiehallitukselle lähettänyt kirjeen, jossa valetaan sitä, että naispuoliset virkallijat toisinaan naimisiin mennessään menettävät virkansa.“ „Samalla on liitto ottanut selvää niistä oloista, jotka tässä suhteessa vallitsevat Tanskassa.“

Tuulispää on puolestaan rientänyt kuvittamaan ne olot, jotka tässä suhteessa tulisivat vallitsemaan Suomessa, jos kaikki rautatiellä palvelevat naispuoliset virkallijat naimisiin mennessään pysytettäisiin vironsaan.

Toisista taas aika ajaa ohi ja lujaa. Kuva Tuulispää-lehdestä vuosisadan alusta.